

La USAV: revulsiu en la identificació de violències i un pas més cap a la seva eradicació

Anna Chillida Fibla

Directora general de l'Alumnat, Departament d'Educació, Generalitat de Catalunya

Rebut: 29.03.2024 **Acceptat:** 07.04.2024

DOI: <https://doi.org/10.32093/ambits.vi60504951>

Resum

La USAV: revulsiu en la identificació de violències i un pas més cap a la seva eradicació

El Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya va posar en marxa la Unitat de Suport a l'Alumnat en Situació de Violència (USAV) el 2021 davant la necessitat de disposar d'una eina específica de visibilització i identificació de violències, i que servís d'enllaç per poder realitzar les primeres actuacions de protecció i reparació als centres educatius. Aquest article resumeix el seu procés d'implantació, en raona les motivacions i dona detalls sobre el seu funcionament, composició i principis fonamentals d'actuació, i les vies de contacte de què disposa la comunitat educativa. Alhora, també relata l'oferta formativa que ha vingut associada a la seva creació i que s'ha posat a disposició dels centres, i el seguit d'actuacions de difusió que s'han gestionat per fer arribar l'existència de la USAV i el seu funcionament, com diverses campanyes de difusió, amb participació d'influenciadors, i la publicació de guies pedagògiques i propostes d'activitats a l'aula, amb l'objectiu de fomentar l'educació afectivosexual a les aules catalanes i el coneixement de la USAV. Per últim, l'article ofereix algunes dades de balanç que mostren l'abast de la seva tasca. Els autors proposen algunes possibles explicacions sobre l'augment de casos de possible violència atesos per la USAV i també citen altres mesures empreses pel Departament d'Educació per garantir el benestar emocional de l'alumnat i prevenir les situacions de violència.

Paraules clau: Benestar emocional, alumnat, violència, assetjament escolar.

Abstract

The USAV: shocking in the identification of violence and another step towards its eradication

The Ministry of Education of the Government of Catalonia set up the Support Unit for the Student Body in a situation of Violence (USAV, in Catalan) in 2021, given the need for a specific tool to visualize and identify violence within schools that could also serve as a liaison for the first protection and reparation interventions. This article summarizes its implantation process, the reasons behind its inception and gives details about how it works, its composition and its main principles. It also mentions the main contact details accessible to the school communities. Besides, it also explains the formative offer that has come with its creation and that has been provided to the schools, and the spreading measures that have been implemented in order to divulge the existence of the USAV and how it works. The Ministry has put out several influencer-led campaigns and published pedagogical guides, containing various classroom activity proposals, aiming to encourage sex and relationship education in Catalan schools. Lastly, the article offers evaluation data that show the reach of USAV's work. The authors discuss some possible explanations of

the increase seen in possible violence cases in which USAV has helped, and cite other measures implemented by the Ministry to ensure emotional wellbeing and to prevent violent situations.

Keywords: Emotional wellbeing, students, violence, bullying.

Introducció

Des de la seva posada en marxa el 2021, la Unitat de Suport a l'Alumnat en Situació de Violència (USAV) ha suposat un revulsiu en la identificació de les violències patides per l'alumnat dels centres educatius catalans, sigui quin sigui el seu motiu. De situacions de violència, se n'han donat sempre i sempre, també, hi ha hagut la voluntat de superar-les des de l'administració educativa. El que calia era fer un pas més i donar veu a l'alumnat que les pateix, posant al seu abast un espai d'atenció i de suport directe. Fer atenció als problemes de convivència en els centres és un dels pilars bàsics per a l'èxit educatiu perquè per aprendre és imprescindible partir d'una situació de benestar emocional i social.

El Departament d'Educació la va implantar, com dèiem, el 2021, com a part del Pla Les Escoles Lliures de Violències (LELV), amb l'objectiu de visibilitzar les violències naturalitzades als centres educatius, identificar-les i actuar-hi per protegir infants i adolescents. L'administració catalana ja duia a terme polítiques de prevenció i tenia a la seva disposició diferents protocols que determinen com els centres educatius han d'actuar davant d'un cas de violència. Alhora, moltes escoles i instituts han desenvolupat estratègies per prevenir i fer front a les conductes de caràcter violent. Però el degoteig constant de casos d'assetjament escolar, ciberassetjament i de violències masculines que massa sovint s'han minimitzat i s'han tractat com a casos aïllats obligava a fer un pas endavant i reconèixer que ens trobem davant d'un problema social de gran rellevància.

I és que el primer pas per erradicar les violències és reconèixer-ne l'existència. Per sort, la societat del segle XXI està trencant molts tabús propis d'una altra època i el que fa tan sols unes dècades era acceptat com a normal ara és rebutjat de ple, perseguit legalment i penalitzat socialment. Durant molt temps, la societat no ha vist la violència en els centres educatius per la senzilla raó que poques vegades les víctimes alcen la veu. Moltes estan cohibides per la por que una hipotètica denúncia pugui agreujar la violència a què són sotmeses; a altres, el grau de dominació de la persona agressora els impedeix reconèixer que realment han rebut l'impacte de la violència; i fins i tot, moltes decideixen no actuar per vergonya o per por que ningú les cregui i els faci costat. És en aquest context on es feia necessària la implantació d'una eina específica de visibilització i identificació de violències, i que servis d'enllaç per poder realitzar les primeres actuacions de protecció i reparació. L'objectiu final és fer valdre els centres educatius com a espais de seguretat i actuar per protegir l'alumnat.

La USAV està formada per un equip de professionals dels àmbits de la psicologia, igualtat, pedagogia, jurídic, educació social i gestió, amb la composició següent: una coordinadora, una jurista, quatre psicòlogues, sis tècniques d'igualtat, dues pedagogues i una tècnica de gestió, ubicades als Serveis Centrals del Departament d'Educació però que també poden desplaçar-se pel territori. Conjuntament, acullen la comunicació, revelació o malestar, gestionen el cas de violència i en coordinen l'abordatge, tot seguint els protocols establerts i atenent a les famílies i a l'alumnat que verbalitza situacions de violència. També fan atenció i orientacions als centres educatius en l'aplicació dels protocols i la presa de decisions en les primeres accions de resposta, assessorant tot sovint les direccions dels centres a tal efecte. També efectuen la coordinació amb els referents del Pla Les Escoles Lliures de Violències, que són figures clau en el desplegament i implementació del pla als diferents serveis territorials; i fan intervencions i assessoraments ajustats a les necessitats dels centres. La USAV, tanmateix, també implementa plans formatius i treballa en xarxa per l'abordatge de les violències. La pot utilitzar l'alumnat, ex alumnat i tota la comunitat educativa, tant si és una persona que viu directament una situació de violència com si n'és testimoni.

La USAV es regeix per uns principis d'actuació que persegueixen, com a línia principal, un canvi de paradigma en el tractament i l'abordatge de les violències als centres educatius, respecte el que es venia fent fins llavors seguint les inèrcies socials i la manca de conscienciació sobre un enfocament correcte de les violències. En primer lloc, els professionals de la USAV segueixen fidelment el principi de protegir, creure i validar el discurs de qui ha viscut una situació de violència. L'objectiu és evitar la revictimització el bandejament que, tot sovint i lamentablement, es produeix davant una verbalització d'una vivència d'aquest tipus. En segon lloc, la USAV escolta i no emet judicis de valor, seguint el mateix criteri. El tercer principi és actuar i obrir el protocol, cosa que fa palesa la voluntat manifesta d'intervenció que rau sota el naixement d'aquesta unitat.

Hi ha diverses formes de contactar-hi. En primer lloc, UsApps és un canal de comunicació en forma d'aplicació web del Departament d'Educació que permet comunicar d'una forma fàcil, intuïtiva i eficaç en situacions de violència que pot viure tot l'alumnat de Catalunya. Té l'objectiu de donar veu a les persones afectades, trencar el silenci i l'aïllament en què viuen, garantir la confidencialitat i iniciar la intervenció específica. Es tracta d'una eina segura, d'ús senzill i completament confidencial que permet denunciar tota mena de violència. La web app, d'ús ràpid i intuïtiu, ofereix un espai de comunicació, suport i acompanyament en el procés per part de professionals especialitzats en violències. Està disponible en 7 llengües –català, aranès, castellà, anglès, urdú, àrab i xinès-, i adreça un seguit de preguntes al voltant de situacions viscudes ja sigui en primera persona o en d'altres persones: al voltant de qui ha dut a terme l'assetjament, de quina manera, si és al centre o fora. I en acabar, ofereix a la persona usuària de la web app poder contactar amb la USAV. Per tal de donar a conèixer UsApps a l'alumnat i comunitat educativa, i així poder detectar més i millor

els casos de violències, el Departament d'Educació va dur a terme el gener de 2022 una campanya amb distribució de cartells i adhesius a escoles, instituts, centres d'educació especial i d'adults. La campanya va informar de l'existència d'aquesta eina, destacant-ne la seguretat, la senzillesa d'ús i la confidencialitat, amb l'objectiu d'aconseguir que els alumnes denunciïn les situacions de violències a través de la UsApps. A més, el febrer de 2022 la campanya es va estendre a través de les xarxes socials del Departament.

Altrament, els membres de la comunitat educativa disposen de tres vies més per entrar en contacte amb la unitat: l'atenció telefònica a través del telèfon 900 923 098 i via correu electrònic a l'adreça usav.educacio@gencat.cat, pels quals l'horari d'atenció és de dilluns a divendres de les 8 del matí a les 7 de la tarda, i un 'xatbot' on l'alumnat pot contactar i comunicar la situació. A partir d'aquest moment, la persona afectada entra en contacte amb una persona professional de la USAV, i rep l'acollida per part de la persona tècnica d'igualtat de la unitat. Un cop duta a terme la primera intervenció, s'ofereix atenció al centre i s'hi actua a través de la direcció i amb el suport de la inspecció educativa.

En funció del tipus de violència que la víctima posa en coneixement, el tema es tracta en l'àmbit educatiu, però també es pot treballar coordinadament amb la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) en l'abordatge i seguiment dels casos; i si cal també es deriva i treballa amb el cos dels Mossos d'Esquadra, i amb el Departament de Salut per als temes relacionats amb la salut mental dels infants i joves, així com el Departament d'Igualtat i Feminismes.

Actuació

Si bé el primer gran bloc d'actuacions de la USAV, ja detallat anteriorment, és el de prevenció, on s'hi poden produir actuacions de sensibilització, formació i detecció, el segon bloc és el de la pròpia actuació (considerada com a prevenció secundària), amb concrecions en la notificació, la derivació i la coordinació. En aquest sentit, val la pena desgranar el circuit d'actuació d'aquesta unitat. Quan és el centre educatiu qui s'hi posa en contacte, s'atén la trucada i es registra immediatament el cas al Registre de Violències contra l'Alumnat (REVA), una base de dades de nova creació que permet sistematitzar el registre de les situacions de violència que viu l'alumnat. Els objectius que persegueix la implantació del REVA passen per facilitar la gestió dels casos, unificar els criteris d'actuació segons el que marquen els protocols, agilitzar el circuit de comunicació entre els diferents agents i disposar d'un registre estadístic de tots els casos de violències a Catalunya. De forma més rellevant, tracta totes les dades amb un caràcter absolutament confidencial i amb un nivell alt de protecció. En tot cas, tornant al circuit d'intervenció, un cop registrat el cas al REVA cal valorar-lo i establir quines tasques d'assessorament es brindaran al centre o centres afectats. Per últim, cal fer-ne

seguiment. Per contra, si qui es posa en contacte amb la USAV és la persona afectada o els seus familiars o amiguets: cal, semblantment, atendre la trucada i registrar el cas al REVA, però després s'han de fer tasques d'exploració i assessorament amb el centre educatiu i, imperativament, fer retorn a la persona que ha trucat. Per últim, de forma coincident en els dos circuits, cal fer seguiment del cas.

Per últim, la USAV du a terme actuacions d'acompanyament, cristal·litzades en seguiments i coordinacions. Segons la memòria 2023 del Pla Les Escoles Lliures de Violències, es van fer un total de 165 intervencions 'a mida', és a dir a petició dels centres que tenen dubtes a l'hora d'abordar casos de possible violència al centre, que van suposar 247 hores tant a càrrec de personal de la USAV com dels Equips Itinerants de Contenció i Assistència (EICA), que són entitats externes al Departament d'Educació i expertes en violència, que col·laboren en la implementació de les actuacions amb el claustre i l'alumnat de forma directa. Aquestes formacions van arribar a 2.338 persones l'any 2023 i a 1.921 l'any 2022.

Dades

Amb dades de 18 de març de 2024, la USAV havia atès un total de 4.320 possibles casos de violència, repartits de la forma següent: 296 el curs 2020-2021; 869 el curs 2021-2022; 1.547 el curs 2022-2023 i 1.614 en la part corresponent del curs 2023-2024. Es pot observar, per tant, com a manca d'un trimestre complet, la USAV ha superat el nombre de casos atesos del curs anterior. Posteriorment s'oferirà un ventall de possibles explicacions d'aquest increment. En tot cas, tornant al recompte total de casos, i analitzats segons la tipologia de violències, s'han registrat 749 casos de possible violència masculista (contemplades segons preveu la Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masculista: totes les formes de violència masculista, a tall d'exemple: fills i filles que viuen el contextos de violència masculista en l'àmbit de la parella, violències sexuals, matrimonis forçats, etc.); 1.209 casos de possible maltractament infantil i adolescent; 1.776 casos de possible assetjament escolar; 145 casos relacionats amb la salut mental (intents de suïcidi, suïcidis consumats, violència derivada d'un trastorn mental, entre d'altres); 26 casos de possible racisme; 63 sense tipologia informada; i 352 d'altres tipologies (violència que no s'explica per cap de les categories anteriors, per exemple violència exercida amb la finalitat de robatori). Cal remarcar, com s'ha fet al llarg del paràgraf, que la Direcció General de l'Alumnat tracta aquestes estadístiques com casos de possible violència. L'obertura d'un cas implica que s'han detectat indicadors relacionats amb una situació de violència o dominació entre ambdós parts i on procedir a l'obertura del protocol és el procediment mitjançant el qual conformes un equip de valoració per a recollir tota la informació disponible i conèixer la situació al detall.

El motiu de la tendència ascendent del nombre de casos atesos per la USAV no és pas un augment de la violència als centres, ni en podem extrapolar conclusions precipitades. Més aviat, es tracta del lògic i esperable increment de la conscienciació sobre les violències al si de les comunitats educatives.

La pròpia posada en marxa de la USAV i la comunicació de la seva existència als centres va poder suposar un primer fonament per a què afloressin més violències.

Posteriorment, el 30 d'octubre de 2023, el Departament d'Educació va anunciar una campanya informativa per impulsar el coneixement de la unitat, especialment, entre l'alumnat. Adreçada a infants i joves de tots els centres educatius catalans, constava de cinc vídeos sobre diferents situacions de violències de les quals l'alumnat pot ser objecte, que es van difondre a través de les xarxes socials del Departament. Concretament, els curtmetratges mostraven casos recreats d'assetjament, de violència masculista, d'LGTBIQ-fòbia i de compartició per Internet de vídeos amb contingut sexual sense consentiment de la persona afectada. L'objectiu era que l'alumnat reconegués aquestes situacions com a exemples de violències, sabés que té al seu abast la USAV a través de diferents vies –aplicació web, telèfon i correu electrònic– i l'usés en cas de necessitar-la. Es van contractar diversos influenciadors catalans, de perfil jove i gran arribada entre els segments de població que eren objectiu de la campanya, i se'ls va encarregar la difusió de les diferents publicacions, en funció de la temàtica: Nadine Romero va publicar els vídeos de temàtica general; Berta Aroca els de violència masculista; Ferran i David Its Me els d'assetjament; Laura Grau i Maria Bouabdellah els de 'sexpreading' i Àlex Tous i Joan d'Eufòria els d'LGTBIQ-fòbia. A banda, també es va gestionar un repartiment de cartells per tots els centres educatius de Catalunya, amb l'eslògan "*T'escoltem. T'ajudem. Et protegim*". La campanya va produir resultats de forma molt immediata, a nivell de nombre de trucades i casos entrants a la USAV: la setmana de llançament de la campanya (la del 30 d'octubre), es van registrar 164 trucades (un 16% més que un mes enrere) i van entrar 61 casos (un 9% menys que un mes enrere). La setmana del 6 de novembre, van entrar 130 trucades (un 44%) més i 77 casos (un 133% més). La setmana del 13 de novembre, 197 trucades (un 11% més) i 91 casos (un 21% més). Finalment, la setmana del 20 de novembre, 195 trucades (un 11% més) i 95 casos (un 41% més). En resum, les tres primeres setmanes de novembre de 2023 van entrar 522 trucades (un 18,6% més que tot el mes de novembre de 2022). Pel que fa a les mètriques obtingudes a les xarxes socials, segons un informe generat per l'Oficina de Comunicació del Departament d'Educació a data 23 de novembre de 2023 (és a dir, tres setmanes després del llançament de la campanya), s'havien registrat 655.210 impressions a les diferents xarxes socials: 76.218 a Twitter, 410.635 a Instagram, 4.413 a Facebook i 163.850 a TikTok. A més, la campanya havia obtingut, a aquelles alçades, 27.279 'm'agrada': 303 a Twitter, 8.571 a Instagram, 36 a Facebook i 18.369 a TikTok.

Complementàriament, la Direcció General d'Alumnat del Departament d'Educació ha editat una proposta pedagògica[1] dirigida a l'alumnat a partir de cicle superior

d'educació primària, per treballar els vídeos de la campanya de difusió que s'ha llençat. Es proposa una activitat d'uns 45 a 50 minuts de durada, on l'alumnat es pugui distribuir en grups, disposant de connexió a internet. És necessari un projector, altaveus i una pantalla.

Per al vídeo sobre assetjament escolar, la dinàmica proposada és d'agrupaments: es demanarà que l'alumnat tanqui els ulls i se'ls posaran (previ avís) uns gomets de colors diferents, com a mínim quatre de diferents, al front. Hi haurà un color que només duran dues persones. Un cop tothom el tingui enganxat, es demanarà que s'agrupin sense parlar, però sense especificar per quin motiu. A continuació, és important observar quines dinàmiques es donen al grup (quines estratègies utilitzen per comunicar-se, si es donen lideratges, quines són les reaccions...) i un cop s'hagin agrupat se'ls preguntarà què ha passat, com s'han sentit fent l'exercici, per què han decidit agrupar-se d'aquella manera quan no s'ha donat consigna, si han observat que hi havia companys que donaven directrius, si creuen que les persones que estan al grup més minoritari s'han pogut sentir excloses... a continuació es visualitza el vídeo i es fa una reflexió i tancament, transmetent la idea que és responsabilitat de tot l'alumnat que ningú se senti com la persona que pateix violència al vídeo.

L'activitat proposada per al vídeo sobre violències masclistes en l'àmbit de la parella incorpora, primer de tot, el visionat. Després d'unes preguntes per trencar el gel i entrar en matèria, es proposa una activitat en grup mitjançant Kahoot, per mostrar el resultat de la resposta de grup i generar debat. Les preguntes, sobre les quals l'alumnat s'ha de posicionar i dir si són certes o falses, són les següents: "Sempre és millor quedar amb la persona amb qui tens una relació que amb els amics", i "Els conflictes que passen en una relació afectivo sexual millor que s'hi quedin. Millor no dir-ho a la gent que ens estima perquè no ho entendran".

La tercera activitat, a partir del vídeo sobre 'sexpreading' (porno distribució no consentida), també implica visionar-lo en primer lloc i fer unes preguntes per trencar el gel. Es divideix el grup classe en quatre subgrups de cinc o sis persones i es demana reflexionar sobre què farien en relació amb el rol assignat: la persona que pateix la situació, l'alumnat que jutja i insulta directament a la persona que pateix 'sexpreading', l'alumnat que la jutja indirectament i l'alumnat que li mostra suport. Després d'uns minuts de debat, una persona portaveu de cada subgrup ha d'exposar a la resta de l'alumnat el que han extret com a equip. Per acabar, es mostren les definicions de sèxting, sexpreading i sextorsió.

Per últim, l'activitat proposada a partir del vídeo sobre violències LGTBIQ-fòbiques està titulada 'el vent bufa'. Es col·loquen les cadires en un cercle, mirant cap endins. Tothom se situa fora del cercle i el responsable diu: "El vent bufa i s'emporta les persones que...", amb les frases recollides a continuació. Si la resposta a la frase és afirmativa, els participants s'aixequen i van a buscar una cadira que es quedi buida. Les frases proposades són: "tingui persones LGTBI al seu voltant"; "segueixin persones LGTBI a les xarxes"; "creuen que situacions com les del vídeo continuen passant";

“creuen que la situació del vídeo podria passar en aquest institut”; i “sabrien a qui demanar ajuda davant d’una situació com la del vídeo o d’LGTBI-fòbia”.

Una altra passa decidida cap a la identificació de les violències (i que, de retruc, pot haver incrementat els índexs de casos atesos) ha estat la implantació de la figura de coordinació de coeducació, convivència i benestar de l’alumnat (col·loquialment, COCOBE), amb més de 3.400 coordinadors; un per a cada centre educatiu. En els centres educatius el coordinador o coordinadora de coeducació, convivència i benestar treballa conjuntament amb la direcció del centre i desenvolupa les funcions per impulsar la coeducació en la comunitat educativa, promoure la convivència positiva en el centre educatiu, protegir l’alumnat davant de situacions de violència i vetllar pel benestar emocional de l’alumnat. Les funcions del coordinador de coeducació, convivència i benestar de l’alumnat són:

1. Coordinar amb la direcció del centre educatiu el projecte de convivència i totes les actuacions relacionades amb el desplegament de les seves funcions.
2. Vetllar perquè el projecte educatiu de centre i les programacions de les àrees i matèries incorporin els vectors de benestar emocional, de coeducació i perspectiva de gènere, ciutadania democràtica i consciència global.
3. Promoure dins el projecte de convivència mesures que assegurin el màxim benestar per als infants i adolescents, així com la cultura del bon tracte envers aquests.
4. Fomentar entre la comunitat educativa la utilització de mètodes de resolució pacífica de conflictes amb enfocament restauratiu.
5. Garantir el respecte de tot l’alumnat, especialment amb el que presenta circumstàncies d’especial vulnerabilitat o diversitat.
6. Donar a conèixer i proposar activitats formatives adreçades a la comunitat educativa en relació a la coeducació, la convivència i el benestar emocional.
7. Informar a la comunitat educativa sobre els protocols en matèria de prevenció i protecció de qualsevol forma de violència.
8. Promoure estratègies per identificar possibles situacions de risc o de violència contra l’alumnat i impulsar l’adopció de mesures d’intervenció en el marc dels protocols previstos pel Departament d’Educació.
9. Identificar-se davant la comunitat educativa com a referent per a les comunicacions relacionades amb possibles casos de violència al centre mateix o al seu entorn.
10. Garantir l’adequada confidencialitat en les intervencions i promoure mesures per evitar l’estigmatització de qualsevol dels membres de la comunitat educativa.
11. Ser el referent de coeducació i perspectiva de gènere del claustre del Pla Les Escoles Lliures de Violència (Pla LELV).

Aquesta figura s’ha implantat arran de la promulgació, el juny de 2021, de la Ley Integral de Protección a la Infancia y la Adolescencia frente a la Violencia (LOPVI), i ha comptat amb una inversió anual de 3,9 milions d’euros a càrrec dels pressupostos del

Departament d'Educació per assumir les despeses del complement retributiu. El Departament també ha plantejat un embat formatiu per acompanyar aquesta implementació del COCOBE: una formació inicial de 20 hores amb els objectius d'adquirir un coneixement detallat de les funcions atribuïdes a la nova figura, familiaritzar-se amb el marc normatiu, els protocols establerts i les accions necessàries per abordar situacions de violència, promoure el benestar de l'alumnat i desenvolupar i implementar propostes de coeducació i millora de la convivència. L'objectiu és capacitar gairebé 2.800 professionals: més de 1.900 docents de primària i secundària obligatòria, i més de 800 docents d'Escoles Oficials d'Idiomes, formació professional i formació d'adults. A banda, s'han plantejat webinars temàtics sobre comunicació no violenta i benestar emocional, entre d'altres temàtiques. El curs 2024-2025 es farà formació d'aprofundiment en cadascun dels blocs.

No obstant, el Departament d'Educació no defuig una altra possible explicació de l'increment de casos: el debat públic i la sensibilització que provoquen casos tan desafortunats com el suïcidi d'un/una menor a Sallent, que actualment està sota investigació judicial i de la Inspecció d'Educació. En aquest sentit, les dades de casos atesos per la USAV són prou eloqüents: en les quatre setmanes anteriors a aquests fets (del 23 de gener al 20 de febrer de 2023), la USAV va atendre 127 casos, 46 dels quals de possible assetjament. En les quatre setmanes posteriors (del 20 de febrer al 20 de març de 2023), en va atendre 241, 125 dels quals de possible assetjament.

Unificació de Protocols

Aquest curs també s'ha presentat com a novetat la fusió, en un únic document, dels protocols existents de violència masclista, LGBTI, assetjament i odi, i discriminació, per tal de facilitar a docents la detecció de les violències als centres. Se n'ha fet la difusió pertinent a tota la comunitat educativa. Anteriorment, hi havia quatre protocols enfocats a aquest tipus de situacions: el d'assetjament i ciberassetjament escolar, el d'assetjament a persones LGBTI, el de conductes d'odi i discriminació i el que abordava situacions de violència masclista. En l'actualitat, el present Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu substitueix els protocols esmentats anteriorment i els engloba. Ofereix orientacions i recursos per a la prevenció, la detecció, la valoració i la intervenció educativa davant les situacions de violència envers la infància i l'adolescència, i garanteix la protecció dels seus drets, l'enfocament restauratiu global (ERG), la perspectiva de gènere i la interseccionalitat. Com a novetat, incorpora la intervenció educativa davant les irregularitats i les conductes contràries a la convivència i el circuit d'actuació davant les faltes greument perjudicials per a la convivència (en el marc d'aquest protocol, es consideren faltes greument perjudicials per a la convivència situacions de violència greu com l'assetjament escolar, les conductes d'odi i discriminació i les violències masclistes).

El nou protocol unificat dissenya un circuit d'actuació únic. En primer lloc, a la fase de detecció i identificació, caldrà distingir inicialment l'àmbit on es produeix la situació de violència i qui l'exerceix. Si la violència s'exerceix en l'àmbit familiar o no educatiu, o l'ha exercit personal docent, d'administració i serveis, d'atenció educativa, altres professionals i/o membres de la comunitat educativa, caldrà aplicar el protocol corresponent de maltractament infantil. Si, per contra, la violència ha estat a càrrec d'un alumne o alumna en àmbit educatiu, caldrà distingir entre irregularitats i conductes contràries a la convivència sense caràcter greu aparent, o conductes greument perjudicials per a la convivència.

En el primer supòsit, els centres han de preveure a les normes d'organització i funcionament (NOFC) o en el projecte de convivència les actuacions per donar-hi resposta, i es podrà sol·licitar assessorament a la Unitat de Suport a la Convivència Escolar (USCE) si es considera oportú. En el supòsit de faltes greument perjudicials (injúries, ofenses, agressions físiques, amenaces, vexacions o humiliacions a altres membres de la comunitat educativa, el deteriorament intencionat de llurs pertinences i els actes que atemptin greument contra llur intimitat o llur integritat personal; en resum, l'assetjament escolar, les conductes d'odi i discriminació i les violències masclistes), caldrà posar-ho immediatament en coneixement de la direcció del centre, que treballarà conjuntament amb el COCOBE. S'ha de fer un registre de la situació al REVA i definir un equip de valoració, que efectuarà fases de diagnosi, tipificació i comunicació a qui correspongui (si hi ha presumpte delictes, a agents externs). Per últim, s'entrarà en la fase d'intervenció educativa, amb mesures d'urgència per a l'alumnat implicat, creació d'un mapa de seguretat d'urgència i concreció d'actuacions educatives enfocades a l'alumnat que ha exercit la violència, al que l'ha patida, i al grup classe, amb l'objectiu d'aconseguir un reconeixement, acceptació i reparació del dany. Per últim, s'entrarà en la fase de pràctiques restauratives i la de seguiment i tancament del cas. El protocol conté nombrosos annexos, recursos i exemples pràctics de totes les situacions descrites.

Formació

El Departament d'Educació ha dut a terme un pla formatiu per acompanyar el desplegament de la USAV i garantir que els centres i la comunitat educativa en tinguin la màxima informació. El primer trimestre del curs 2020-2021 es va fer una formació sobre violències sexuals als 40 referents territorials designats (de la Inspecció d'Educació, de coordinació dels Serveis Educatius, dels Equips d'Assessorament Psicopedagògic i de coeducació) i a les direccions dels Serveis Territorials d'Educació. Durant el mateix curs també va tenir lloc una formació en violències masclistes als 78 referents dels EAP i a 78 treballadores socials. Les formacions han continuat durant l'existència del Pla Les Escoles Lliures de Violències i, segons la memòria 2023 del pla, s'han implementat 74 accions formatives amb un total de 616 hores, i s'han format un

total de 1.239 persones. El pla formatiu ha consistit en un bloc d'abordatge de les violències masclistes als centres educatius (de 20 hores i dirigit a personal docent, especialment tutors de psicopedagogia dels Equips d'Assessorament Psicopedagògic); un d'intervenció en violències masclistes als centres educatius (de 20 hores i dirigit a personal docent, d'orientació educativa, educació social i perfil tècnic d'integració social); un d'abordatge de les violències per LGBTIQ+fòbia a l'àmbit educatiu (de 20 hores i dirigit a personal docent, especialment perfils d'orientació educativa, tutors i professionals d'EAP); un d'eines per fer front a conductes racistes a l'aula (de 5 hores i dirigit a personal docent i perfils de psicopedagogia d'EAP); un d'eines pedagògiques per fer front a les violències masclistes per l'etapa de primària (de 5 hores i dirigit als mateixos perfils que el bloc anterior); un per a l'etapa de secundària (amb iguals característiques); un d'assetjament escolar: detecció i eines d'intervenció per a l'educació primària (de 5 hores i dirigit a perfils docents de primària, de psicopedagogia d'EAP i d'educació social) i, finalment, un per a educació secundària i postobligatòria (amb iguals característiques però dirigit a perfils docents de les etapes referides). En total s'han fet 74 edicions de les formacions abans esmentades, generant les 616 hores de formació prèviament consignades.

El Departament d'Educació (conjuntament amb el Departament d'Igualtat i Feminismes) també ha editat diverses publicacions per acompanyar totes aquestes novetats per al sistema educatiu. En primer lloc, la 'Guia d'acompanyament i bon tracte a l'alumnat que verbalitza situacions de violències sexuals', el juny de 2022, que, primerament, delimita el concepte de violència sexual com a "qualsevol acte que restringeix la llibertat sexual de les dones, nens, nenes i adolescents limitant la seva capacitat de prendre decisions. Comprèn múltiples conductes que atempten contra la intimitat, la sexualitat, els òrgans sexuals i les relacions afectives i eròtiques, amb una intenció de dominar i controlar la llibertat sexual. Inclou diversos comportaments que poden ser perpetrats per qualsevol persona, en l'espai públic o privat, ja sigui a casa, a l'escola, a la universitat, a la feina, al carrer, als espais d'oci, als centres esportius o de salut, a les xarxes socials o Internet, etc.". El document situa el rol de l'àmbit educatiu en la detecció i prevenció de les violències sexuals, ja que són "una violació dels drets humans" que requereix intervencions des d'àrees com la política, la salut, la lluita contra la criminalitat, la convivència social i, finalment, l'educació. Si la prevenció s'entén des d'un sentit ampli, cal incloure-hi la protecció a la infància i l'adolescència així com la defensa dels drets de les dones. Per al sistema educatiu ha de ser una "prioritat, ja que el personal docent disposa d'un espai privilegiat de contacte amb l'alumnat. Els centres educatius constitueixen un dels principals espais per poder prevenir i detectar situacions de violència sexual". El document també recorda que, d'acord amb la legislació catalana, el personal dels centres educatius tenen l'obligació d'intervenir per prevenir i detectar aquestes situacions, amb l'objectiu de protegir les víctimes. De fet, la LOPIVI recull la obligació de tota persona que adverteixi indicis d'una situació de violència exercida sobre una persona menor d'edat a comunicar-ho de

forma immediata a l'autoritat competent i que aquest deure "és especialment exigible" a les persones que tinguin encomanat l'ensenyament o protecció d'infants o adolescents. La guia requereix evitar la victimització secundària en les intervencions que faci el personal docent (perquè pot "generar danys psicosocials que afecten el procés traumàtic de forma negativa i perjudiquen en gran mesura la recuperació de la víctima" i aplicar les observacions del Comitè de Nacions Unides dels Drets del Nen en el sentit d'avaluar sempre els millors interessos de l'infant i adolescent en l'adopció de mesures que els concerneixin, i en el sentit de respectar el dret de l'infant a ser escoltat en totes les decisions que l'afectin.

La guia presenta uns apunts per a la detecció i un primer abordatge. En primer lloc, recull reflexions sobre què significa haver viscut violències sexuals en la infància o l'adolescència, tot recordant que la majoria d'aquestes situacions es donen dins de l'entorn familiar, segons dades de SavetheChildren. Això fa que siguin difícils de verbalitzar i explicar i augmenti el risc d'impunitat, ja que sol existir un vincle afectiu entre la víctima i l'agressor i hi ha, consegüentment, por a trencar la unitat familiar, a l'abandonament, a sentir-se culpable, a no obtenir credibilitat ni protecció. En segon lloc, presenta una explicació sobre què és la victimització secundària, tot recomanant cercar la intervenció mínima i, al mateix temps, la màxima ajuda. A l'hora d'acollir una revelació, cal tenir en compte que l'infant o adolescent pot trigar mesos o anys a veure-s'hi amb cor, degut a un possible escenari d'abús de confiança, xantatge o coacció per part de l'agressor. Així mateix, és molt probable que l'infant o adolescent, en plantejar-se d'explicar-ho, senti por i preocupació per l'impacte que la revelació pot provocar en la família, a si mateix o fins i tot vers la persona agressora. Per tant, per al personal docent es tracta de posar especial atenció a una sèrie de senyals o indicadors en les actituds o comportaments de l'infant i la seva família. Atès que, per preguntar i explorar sobre situacions de violències sexuals, es requereix una formació especialitzada; es recomana, en cas de sospita, derivar aquesta tasca als serveis especialitzats. No obstant, si es dona una revelació, és perquè l'infant o adolescent té la confiança suficient en el professional. És convenient, segons la guia, que l'espai físic sigui el màxim d'acollidor, en la mesura del possible, tot i que és prioritari no posposar la revelació. L'atenció ha de ser immediata i àgil. La guia proposa un esquema basat en el paradigma del bon tracte i la resiliència, amb sis accions bàsiques.

-Escoltar: cal una escolta activa, sense completar les frases, ni omplir els silencis, ni interrompre el discurs. S'han d'utilitzar les paraules que fa servir l'infant o adolescent per referir-se al que està expressant, sense suavitzar-les ni agreujar-les, ni contextualitzar, minimitzar o bé negar el contingut. No s'han de fer judicis sobre la situació que narra ni tampoc afegir paraules al seu relat.

-Actuar: fent una escolta activa, acollint i creient el relat de la víctima ja s'està actuant, diu la guia. Cal no indagar ni aprofundir en els detalls de la violència viscuda i evitar que les pròpies experiències interfereixin el relat.

-Creure: la guia afirma taxativament que “cal creure el relat en totes les circumstàncies i evitar caure en prejudicis i estereotips propis de la cultura patriarcal, que comporta la incredulitat davant les manifestacions de les violències sexuals expressades per les víctimes i supervivents”.

-Atendre: es tracta de mantenir la calma i el control de les emocions de qui rep una revelació.

-Protegir: la guia recorda que cal protegir al màxim totes les dades de l’infant i adolescent. A banda, esmenta que quan la revelació la fa algun membre de la família del menor, no s’ha de proposar al centre educatiu d’explorar què ha passat. Cal derivar el cas als serveis especialitzats.

-Empoderar: donar autonomia, reforçar la valentia i l’esforç de la persona que manifesta la seva vivència i validar el patiment que està sentint.

El document exposa una llista de bones i males pràctiques davant les verbalitzacions. D’entre les bones pràctiques, destaca comunicar-li a la víctima que no té la culpa de res del que ha passat, intentar memoritzar paraula per paraula el que verbalitza per posar-ho per escrit en finalitzar l’escolta, transmetre expectatives realistes davant la situació, respondre únicament sobre el que se sap i fer-li saber que cal comunicar el que ha passat amb finalitats de protecció i defensa dels seus drets. En canvi, d’entre les conductes i males pràctiques a evitar, la guia ressalta interrompre el discurs, verbalitzar opinions, disculpar l’agressor però també traslladar pensaments negatius o insults sobre l’agressor, qüestionar el relat, fer preguntes irrellevants, confirmar que es guardarà el secret, oferir mediacions sense el suport de professionals especialitzats, confrontar víctima i supervivent amb l’agressor en un mateix espai...

Posteriorment, la guia ofereix orientacions sobre què fer després de la verbalització. En primer lloc, comunicar a l’autoritat competent les situacions de risc o maltractament, tot aprofitant el relat escrit recollit durant la verbalització. Cal diferenciar la comunicació de la denúncia i fer la notificació fins i tot si l’alumne es retracta just després d’explicar la situació de violència sexual. Per últim, es recomana que l’infant mantingui les seves rutines acadèmiques i els vincles amb les amistats del centre i, a tal efecte, la direcció del centre educatiu ha de facilitar totes les mesures i suports necessaris per a la continuïtat del procés educatiu. No obstant, si s’escau, es pot valorar la necessitat d’adaptar el currículum i l’avaluació, juntament amb els professionals i/o la família.

De forma anàloga, la Direcció General d’Alumnat ha editat una altra guia d’orientació, en aquest cas, per treballar les violències sexuals a la tutoria grupal. En primer lloc, es planteja una sèrie de preguntes al facilitador: quina informació va rebre sobre sexualitat a la seva família; si va tenir un espai formatiu a l’escola primària sobre sexualitat, més enllà de la reproducció, i com va ser; si com a professional de l’educació s’ha pogut formar per impartir tallers o continguts sobre sexualitat; quines fonts utilitza si ha de buscar informació sobre aquests temes; si la informació rebuda incorpora la perspectiva LGBTIQ+; i, finalment, si se sent preparada per conduir aquest taller. La

guia recomana la codocència si és necessària i proporciona orientacions o recomanacions sobre com preparar el grup classe. L'objectiu principal és generar un espai segur i de confiança, per afavorir un clima d'escolta i participació per part de l'alumnat. Es pot oferir la possibilitat de no participar-hi, i decidir si es farà en format mixt o amb espais no mixtos.

Un cop iniciat el taller, la guia recull tres grans temes: l'accés a contingut sexual, les violències masclistes i les violències masclistes en l'àmbit digital. Respecte la primera qüestió, es llisten cinc grans objectius a treballar: reconèixer la importància de tenir una relació saludable amb nosaltres i amb la resta; aprofundir en conceptes i informació vinculada al desenvolupament afectivosexual; conèixer les característiques de les relacions afectivosexuals saludables; identificar i aprendre habilitats i actituds necessàries per crear i mantenir relacions saludables; i sensibilitzar sobre els factors que fan que una relació sigui satisfactòria. Sobre violències masclistes, a la tutoria grupal cap buscar la sensibilització sobre els diferents tipus de comportament violent en les relacions; no permetre cap actitud que promogui la violència masclista o l'exerceixi; saber com actuar davant de situacions de violència masclista a l'àmbit escolar; i conèixer recursos de prevenció i atenció de la violència masclista. Per últim, sobre les violències masclistes en l'àmbit digital, es tracta de fer conèixer a l'alumnat les diferents tipologies que existeixen, i treballar conceptes com el sexpreading, el control a la parella, la masculinitat, el privilegi, la pressió de grup, la pressió estètica i la LGTBI-fòbia.

Els centres educatius, en definitiva, són el millor espai per abordar d'arrel els reptes i les dificultats que tenim com a societat i la violència, en totes les seves formes, n'és una de molt important. Volem que els nois i noies que viuen moments vitals molt difícils sàpiguen que disposen d'un espai de confiança a on dirigir-se fàcilment. Necessitem que els infants i joves creixin en entorns lliures de violència perquè la injustícia si no es denuncia, si no es combat, es perpetua. És per això que sabem que una escola lliure de violències en el present farà possible una societat justa i pacífica en el futur.

Referències

[1] Enllaç: <https://educacio.gencat.cat/ca/departament/publicacions/campanyes/escoltem-ajudem-protégim/>

Correspondència amb l'autora: *Anna Chillida Fibla*. Directora general de l'Alumnat, Departament d'Educació, Generalitat de Catalunya. E-mail: dga.educacio@gencat.cat